

könyvet adtam vissza, könyvvállományom így 3170 kötetesre nőtt. A járások a művelődési autóval rendszeresen gondoskodnak a könyvcseréről éppúgy, mint a különféle rendezvényekről. Három gyermekrendezvényt tartottak 1980-ban, és nagy örömeinkre elhozták hozzánk a falusi emberek kedvelt orvos-íróját, dr. Buga Lászlót is. Magam is szívesen és rendszeresen tartok a gyerekeknek foglalkozásokat. Leginkább diafilmeket vetíték, melyeket a járási könyvtárból hozok ki. 1980-ban 20 esetben vetítettem különféle mese- és ismeretterjesztő filmet.

Hogy mit várok 1981-től? Remélem, hogy kevesebben

költöznek el a faluból mint az elmúlt évben, és így olvasóim száma sem csökken majd. Szeretném, ha továbbra is jutna annyi új könyv a könyvtáramnak, mint az elmúlt években, mert az olvasók megtartásának ez az egyik legfontosabb feltétele. Nagyon örülök annak, hogy 1980-ban a járási könyvtár egy új diavetítőt adott, de azt remélem, hogy 1981-ben megkapom a községi tanácstól vagy a könyvtártól a már korábban megígért televíziót (hátha még színes is lenne...), hogy a kölcsönzési időben közvetített jó műsorokat a könyvtárban is megtekinthessék a látogatók. Könnyítené még a munkámat, ha a régi sze-

neskályhát egy jó olajkályhával cserélnék ki!

Minden évben szoktunk szervezni legalább egy nagy irodalmi rendezvényt, író-olvasó találkozót. Most azt remélem, hogy 1981-ben *Abody Béla* látogat el hozzánk — Abodra. (Már két esetben megígérte, de egészségi okok miatt nem tudott eljönni.)

Könyvtáros tervem, vágyam, kérésem hétköznapi, „D”-típusú, mint a könyvtárunk és mint egyszerű, falusi életünk. Ha a könyvtárügy nagy egészének fejlődése mellett 1981-ben ennyit fejlődünk, ennyit kapunk, ezeket a célokat elérjük, őszintén meg is leszünk elégedve.

forum

Eljött az ideje a módszerek megváltoztatásának!

Egy hálózati—módszertani (korábban olvasószolgálati) könyvtáros töprengései Szita Ferenc cikkéről

Amikor pár hónapja olvastam a „fruska-jelenségről” *Gerő Gyula* vitaindító cikkét és a szakmában szokatlanul sok hozzászólást, valami ellenérzés kezdett kialakulni bennem. Pedig egyetérttem azzal, hogy a szóvá tett gond nagyon is időszerű, hiszen nemegyszer a saját bőrömmön tapasztalom némely fruskák sikeres olvasóriasztó akcióit. Mégis egyre határozottabban fogalmazódott meg bennem a kérdés: csak az olvasószolgálatban vannak fruskák? Vagy akadnak a könyvtár egyéb munkahelyein is, csak nem bizonyos, hogy főneműek, és így a gyűjtőnév nem illik rájuk.

Vajon nem panaszolják-e fel az olvasószolgáltatók jogosan: megint rajtuk csattan az ostor, s ezzel tovább nő a szakadék a „kuli munkát” végzők és az „úri” foglalkozásúak között? Mert ilyenfajta ellentétek kétségtelenül léteznek. A szemlélet, miszerint aki semmire se jó, menjen az olvasószolgálatba, még mindig kísért. Az elítélő tartozónak viszont a szakmai közvélemény szerint (legalábbis a közművelődési könyvtárakban) a hálózati-módszertani könyvtárosok. Ők az irigyeltek, akik járják a vidéket, romantikus és rejtélyes utakat tesznek; nyáron strandolnak, télen menedékházak kandallótűzénél melegednek, az igazán kiválasztottak még vadászatokon is asszisztálhatnak, elvégre nálunk könyvtár minden, akár egyetlen házból álló településen is található!

Igen, érzem, itt sürgősen abba kell hagyni ezt az eszmefuttatást! Már hallom is az érintettek jogos felhördülését és az ellenérveket, jön a DE és ezt követően körülbelül a következő felsorolás: a fűtetlen, dermesztő, poros kis falusi könyvtárak, a napokig, néha hetekig, hónapokig tartó cédularakosgatás, leltározás, a vég nélküli, kilátástalannak tűnő harc némelyik fenntartóval, hogy a könyvtárat ne az iskola folyosóján, vagy a „kultúrban” árválkodó, ütött-kopott, nagy lakattal „biztosított” szekrények jelentésék. Gyözködés tiszteletdíjas könyvtárosokkal, akik „elfelejtenek” kinyitni vagy könyvet rendelni, hetekig nem vezetik a statisztikai naplót, és a forgalmi adatokat saját elképzeléseik, esetleg a járási könyvtár vélt „elvárásai” szerint alakítják. De lehet ezen a pályán könyvtári bútorokat cipelni, olajos kannával fűtőanyagért futkosni, esőben, sárban, hóban a szabadban vonatra, autóbuszra várni, korán kelni, este későn hazaérkezni...

Az érveket még tovább is sorolhatnám. Bármennyire igazak azonban, megint csak felvetődik a kérdés: ma, 1981-ben, közművelődési könyvtárügyünk jelenlegi — egyáltalán nem szégyellnivaló — szintjén a hálózati-módszertani könyvtáros szakmai tevékenységének ilyen feladatok elvégzéséből kell állnia? Mennyire játszanak szerepet ebben az úgynevezett objektív körülmények, és mennyire a szubjektívok? Nevezetesen, hogy akadnak könyvtárosok, akik nem veszik észre: már nem a szervezés ősi és hősi korszakában élnek és dolgoznak; nem értik meg, hogy az ötvenes-hatvanas években egyetlen könyvért éjjel több kilométer gyaloglásra képes perkátái *Havrilla János* tetének mozgóerőit, mély hivatásszeretetét (amelyet én a legnagyobbra értékelek) az utána jövő generáció jobb esetben is csak megmosolyogja. Ezeknek az embereknek egyre inkább kicsúszik lábuk alól a talaj, munkájuk formálissá, mechanikussá válik, rutinból, fásultan végzik, és nem tudnak lépést tartani a gazdasági, társadalmi, kulturális fejlődés ütemével. Előnyük, amely predesztinálta őket kulturális missziójuk elvégzésére, lassan elfogy, hátrány lesz belőle. Hétköznapira lefordítva: igen csak hézagok a irodalmi, politikai, gazdasági ismereteik, nem partneri már a helyi vezetőknek, nem ismerik a legalapvetőbb jogszabályokat, államigazgatási eljárásokat, a társintézmények munkáját, de ami a legrosszabb, saját könyvtárukat sem! Minden kapcsolatuk megszakadt az olvasókkal.

Úgy érzem, ezeket a gondokat az elmúlt években szemérmesen elhallgattuk, nem beszéltünk róluk, mindig csak az objektív nehézségekre hivatkoztunk. Ezt a meggyőződésemet erősítette meg *Szita Ferenc*nek a *Gyógyítható-e a hálózati-módszertani munka?* című írása, amely a *Könyvtáros* decemberi számában jelent meg. Új gondolatokat is ébresztett érzékletes, nemegyszer kemény megfogalmazása, meg vitára is ingerelt.

A városi könyvtárak és a járási funkció

Az objektív okok között elsőként szokás emlegetni a módszertani munka válságával kapcsolatban — ezt teszi *Szita Ferenc* is — „a járási könyvtárak járási funkciójának megcsönkítését”. Amikor a járási tanácsok megszűntével a könyvtárak új fenntartókhoz kerültek, mindenkiben felvetődött a kérdés, vajon a helyi érdekeltségű tanács „mi közöm hozzá?” alapon nem fogja-e mostohagyerekként kezelni a hálózati munkát? A félelem azonban az eddigi, sőt a korábbi tapasztalatok alapján sem tűnik megalapozottnak. Annyira semmi esetre sem, hogy általánosnak lehetne mondani. Veszprém megyében például egyáltalán nem! Csak néhány példát az igen tarka képből: *Tapolcán* a városi-járási könyvtár fenntartója már 1965 óta a városi tanács. A megyei könyvtár megfélése szerint éppen itt a legmegalapozottabb, legszínvonalasabb, tudatos és tervszerű a módszertani tevékenység. A lendület még most is tart, sőt néha már fékezésre szorul. Az aikai járás könyvtárainak módszertani irányítása a devecseri (már nem járási székhely!) nagyközségi könyvtár feladata. A központi könyvtári könyvellátás megszervezésében játszott kezdeményező szerepük, elért eredményeik ma már közismertek. A veszprémi járás könyvtárainak 1964 és 1972 között a balatonalmádi községi könyvtár volt a gazdája.

Gyanítom, hogy azokon a helyeken, ahol gondot okozott és visszaesést eredményezett az átállás, más volt az ok. A régi kapcsolatok, kapcsolatrendszerek hirtelen megszűntek, és az időközben elkényelmesedett, fásulttá vált módszertani könyvtárosok nem tudtak „újítani”. Úgy vélték, a helyi és a területi érdek nem egyeztethető össze, „antagonisztikus” ellentéteket tételeztek fel még akkor is, ha az illetékes tanácsi és egyéb szervek egyáltalán nem gondoltak ilvenre. Közben elfeledkeztek arról, hogy a könyvtárak helyi és hálózati tevékenységének bármilyen szétválasztása csak „metafizikus” értelemben létezhet. A gazdacseré pedig éppen arra kínál megragadásra érdemes lehetőséget, hogy érvényesüljön az elv, miszerint a könyvtár tevékenysége szolgáltatásaiban és azok közvetítésében öltön testet, helyben és a hálózatban egyaránt. A központi, területi funkciójú könyvtár szolgáltatásai elsősorban a módszertani munkát végzők közreműködésével jussanak el minden egyes tagkönyvtárhoz. Természetesen nem a postás szerepéről van itt szó, bár az előbb emlegetett könyvtárosok közül sokan ezt hiszik.

Mit csinál egy hálózati-módszertani könyvtáros?

Az előbb elmondottakból következik a kérdésre adott válasz, s ezt *Szita Ferenc* is fev látja: a könyvtáros adminisztratív jellegű feladatokat lát el. Vagyis: jelentéseket ír, kimutatásokat készít, helyi TEKÉ-t állít össze azzal a céllal, hogy a legkisebb könyv-

tárak adatai is mindenki számára hozzáférhetőek legyenek. (Baj csak akkor van, ha a felsorolt intézményeket nem ismeri, sohasem járt bennük nyitvatartási időben, nem tudja, hogy a sokszor nagyon is bizonytalan forgalmi adatok mögött milyen könyvtári valóság húzódik.) Rendelőjegyzékeket korigál, pirossal beír, vagy kihúz címeiket, míg végül a tiszteletdíjas könyvtáros nem ismer rá a saját rendelésére, hiszen ráadásul a *Könyvtárellátó* sem sajnálja a kék ceruzáját, amikor tételeket töröl. De nem veszi figyelembe a helyi sajátosságokat, azokat a körülményeket sem, amelyek egy adott településen indokolnák egy-egy oda nem való könyv, folyóirat megvásárlását.

Katalóguscédulákat ír, mert a címleírást a falusi könyvtáros képtelen megcsinálni. (Nem sikerült rávenni, hogy részt vegyen az alapfokú tanfolyamon, levizsgázzon.) Az év elején hajtóvadászatot rendez a be nem érkezett statisztikai jelentések után. Majd napokig javít, számol, összesít, aztán újra javítja azt, amit a járásnak küldött összesítőben elrontott. Részt vesz értekezleteken, amelyek számára teljesen érdektelenek, de nem tudja elérni, hogy létrejöjjön egy olyan fórum, amelyen a hálózatba tartozó könyvtárak kicserélhetnék tapasztalataikat, esetleg könyveiket és egyéb dokumentumaikat is, ahol kialakulhat a központi és a tagkönyvtárak közötti élő szakmai kapcsolat. Ellenőrző körutakat tesz, de csak bekukkant a tanácsokhoz (ahol gyakran nem talál senkit), esetleg az iskolába, mert gyakran ott találja a könyvtárost, de egyéb, a falu, a város életében fontos szerepet játszó szervek, intézmények (párt, termelőszövetkezet, művelődési ház stb.) meglátogatására még csak nem is gondol. Ebben bizonyára közrejátszhatnak azok a közvetlenül vagy közvetve szerzett kedvezőtlen tapasztalatok, amelyek Szita Ferenc írásában is szerepelnek. Ha előkerült a könyvtáros, legtöbbször csomagátadás, átvételi elismervények aláírása (gyakran több száz céduláé), különféle határidős iratok sürgetése a hivatalos program. A könyvtárba esetleg be sem mennek. (Hideg, nincs meg a kulcs stb.)

Ha meggondoljuk, még mi mindent lehetne felsorolni, fájó szívvel kell elismerünk, valóban „a hetvenes években nem fejlődött, hanem megrekedt, elszürkült, elbizonytalanodott a hálózati-módszertani munka”. Nem hiszem, hogy ezért a Könyvtártudományi és Módszertani Központot lehet elsősorban felelőssé tenni, bár kétségtelen: munkatársai nem sok esetben jutottak lejjebb a hálózati központoknál.

Egyszerűen nem vettük észre, hogy az évek óta bealajozottan működő „módszertani gépezetnek” tulajdonképpen elfogyott az üzemanyaga, szerkezetiileg pedig korszerűtlen, nem tud igazodni a megváltozott társadalmi, ezen belül az új könyvtári valósághoz sem. Ennek ellenére nem hiszem, hogy az olvasómozgalom visszaeséséért, vagy egy helyben topogásáért okolható. Legfeljebb korábbi bűnököt lehet felhánytorgatni (például cssan elfogytak a csak papíron létező, sosem volt olvasók, talán kiöregedtek és elfáradtak a kozmetikázott jelentések avatott „szakértői”), amelyek statisztikai hatása most érezhető. A baj gyökere szerintem: nem vettük észre, hogy eljött az ideje a módszerek megváltoztatásának. Bár korábban is hangsúlyoztuk, hogy az *ügynevezett instruáló tevékenység helyébe a szolgáltatások közvetítésének kell lépnie*, a megvalósítás érdekében nem sokat tettünk. Ha be is vezettünk valami újat, a hangsúly az adminisztratív teendők maradéktalan elvégzésére került. Új, ésszerű szakmai elképzelések buktak meg indokolatlan, bürokratikus „szabályokon”. Ebben jó partnerek voltak az eddig emlegetett könyvtárosok.

A központi ellátás és a módszertani betegség

A több megyében bevezetett, illetve bevezetésre tervezett új, központi ellátási forma kétségtelen sok adminisztratív tennivalóval jár. Állományellenőrzést kell véghezvinni hiányos raktári katalógusok, pontatlanul vezetett leltárkönyvek alapján, cédulák ezreit, tízezreit kell pótolni stb. Szóval egy-egy könyvtár rendbetételére hetekre van szükség, egy járási hálózatra egy-két évre is. És még egy veszély! A szokásosnál örvendetes nagyobb létszámfejlesztés hátulütője, hogy általában növekszik a képzés nélküli könyvtárosok száma. Ha ezek a fiatalok kezdettől csak lélekölő, mechanikus, unalmas munkát végeznek, létrejöhet egy újabb „fruska-generáció”. Az utánpótlás! Ezért kell állandóan hangsúlyozni: minőségileg magasabb szolgáltatásról és annak közvetítéséről van szó. A selejtezésnél meg kell mutatkoznia a módszertani könyvtáros irodalom- és helyismeretének, józan mérlegelő képességének. A nyilvánosságok elkészítésében leleményességének, fantáziájának. A cserék lebonyolításában jó szervezőképességének. Az olvasói igények kielégítésében pedig megalapozott szakmai tudásának, a különféle központi és helyi könyvtári szolgáltatások ismeretének. Erre kell megtanítaniuk az „öreg” könyvtárosoknak az új munkatársakat. Ha sikerül őket rávenni, fantáziát látnak benne, felkelti érdeklődésüket, akkor lényegesen csökkenhet

az elszürkülés veszélye a tanítványnál és a tanítónál egyaránt. Továbbra is van azonban olyan aggályom, hogy erre nem mindenki képes.

Igaz az is, hogy a hálózati-módszertani könyvtárosnak az állományépítés, az olvasószolgálati munka irányításában támaszkodnia kell az illető szakterület referensére. Ez az együttműködés azonban csak akkor lehet érdemi és egyenrangú, ha a kapcsolat nem egyoldalú. Nem tud együttműködni az olvasószolgálatos könyvtárossal az, aki évek óta nem találkozott olvasóval! Reménytelen a jó munkakapcsolat a szerzeményezővel, ha például egy bibliográfia jelei a hálózati könyvtáros számára hieroglifikának tűnnek.

Szakfelügyelet — kontra módszertan

Szita Ferenc szerint: „a hálózati-módszertani munka válságához hozzájárult a hetvenes évek közepén létrehozott és ma már egyre jobban működő könyvtári szakfelügyelet is”. Talán pontosabban lehetne fogalmazni: a szakfelügyelet hirtelen a felszínre hozta a bajokat, a szakmai hiányosságokat. Ellentmondó vélemények, rendelkezések furcsa, sokszor komikus helyzeteket teremtettek. Ez a „tudathasadás” csak akkor kizárt, ha a módszertani és a szakfelügyeleti feladat hordozója egyazon személy. Bár zavar ilyenkor is jelentkezik, pontosan az ellenkező előjellel. Nem tudja ugyanis a szegény könyvtáros minden esetben eldönteni, milyen minőségben van éppen jelen a meglátogatott intézményben. Hálózati körútja során sokszor előfordul, hogy egy-egy kirívó eset láttán (például a könyvtár a fenntartó vagy a könyvtáros hibájából hetekig zárva van) „szolgálatba helyezi magát”, és mint a felettes szakigazgatási szerv megbízottja lép fel. Ez is szülhet furcsa helyzeteket, gyakran pedig egyszerűen adminisztrációs nehézségeket is. (Például a kiszállás szempontjából a két tevékenység különválasztása.) Hogy egyre jobban működik-e a könyvtári szakfelügyelet, annak megítélése igencsak viszonylagos. Véleményem szerint: jól nem. Meggyőződésem, hogy csak akkor lesz megfelelő hatékonyságú, ha egyértelműen a megyei könyvtárakra mint „A”-típusú intézményekre és mint hálózati-módszertani központokra épül, és ezzel lehetőség nyílik a két terület valóban fogaskerékszerű összekapcsolódására.

Kell a továbbképzés, az önképzés, a fokozottabb szakmai megbecsülés, de még az anyagi is! A szűkösebb gazdasági viszonyok között is elengedhetetlen a differenciált anyagi ösztönzés a mi területünkön is. Nem szabad, hogy a talán nap nap után egymás mellett dolgozó két munkatárs, akik közül az egyik „fruska típus”, a másik „ideális módszertanos”, ugyanolyan fizetést, jutalmat kapjon. Ma még, sajnos, főként ez a gyakorlat. Nehéz rajta változtatni. De talán túlzottan is félénkeek, határozatlanok és „humánusak” vagyunk bizonyos esetekben.

Végül is milyen az ideális módszertani könyvtáros?

Meg lehet-e rajzolni az igazi módszertani könyvtáros ideálképét?

Nem akarom újra leírni az igen terjedelmes, de szellemes, ugyanakkor maximalista Szita-féle meghatározást. Rosszmájúan azt mondhatnám, ha akadna ilyen könyvtáros, nyilván volna anyyi esze is, hogy kivételes képességeit a társadalom által jobban elismert területen kamatoztassa. Mert bizony, valljuk be, mi nem állunk valamilyen magasan a társadalmi ranglétrán. (Ebben szerepet játszhat az is, amiről eddig próbáltam beszélni.)

Azt mondanám: a módszertani könyvtáros legyen egyszerűen jó szakember és tartalmas életet élő ember! Könyvtári berkekben talán még mindig él a „módszertanos mítosz”. Bár nem akarok belépni a deheroizálást pár éve versenysportként űzők táborába, azt kell mondanom: Igenis beszélni kell a „fruska-jelenségről” tágabb értelemben is. Nem lehet mindig úgy hivatkozni az objektív nehézségekre (a könyvtárosok csak sírni tudnak — mondják gyakran a kívülállók), hogy közben szemérmesen elhallgatjuk saját hibáinkat, csökkentvén ezzel hitelünket, szavunk súlyát is.

Bár senkit sem akartam megbántani, szükségesnek tartottam töprengéseim, kétélyeim leírását, közreadását. Feljogosítva pedig azért éreztem magam, mert remélem, közjük valónak számítok — mégpedig nemcsak a munkaköri leírásom alapján.

Halász Béla